

DOI: <http://doi.org/10.32750/2023-0210>

УДК 336.7:331.5

JEL: E 50, J 44

Кужелєв Михайло Олександрович

доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів
Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-7895-7879
e-mail: m.kuzheliev@ukma.edu.ua

Нечипоренко Аліна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Київський університет імені Бориса Грінченка,
Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-2494-1465
e-mail: a.nechyporenko@kubg.edu.ua

ВПЛИВ МОНЕТАРНИХ ІНСТРУМЕНТІВ НА РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті розглянуто питання щодо впливу монетарних інструментів на ринок праці України в умовах війни. Проаналізовано рівень безробіття в Україні впродовж 2013–2022 рр. та зроблено висновки про тенденцію до його зростання, що яскраво прослідковується у 2020 році через поширення пандемії COVID-19 та у 2022 році через повномасштабне вторгнення рф. Окреслено наслідки для національного ринку праці, до яких призвела військова агресія рф. Зазначено, високий рівень безробіття не дозволяє національній економічній системі ефективно використовувати трудовий потенціал для вирішення питань соціально-економічного розвитку та негативно впливає на економічну спроможність держави. Представлено динаміку реальної заробітної плати та реального наявного доходу населення за 2013–2022 рр. Визначено, що ключовою проблемою, яку треба вирішувати терміново стає перетворення існуючої системи організації ринку праці на позитивний потенціал соціально-економічного відновлення країни. А це передбачає ґрунтовний аналіз негативних внутрішніх та зовнішніх факторів, які чинять вплив на фінанси домогосподарств, підприємств та держави, тобто несуть пряму загрозу економічній безпеці України. Встановлено, що центральним завданням для уряду під час повоєнної відбудови країни має стати збільшення зайнятості населення. Велику роль в цих процесах можуть зіграти саме монетарні інструменти, особливо в контексті створення нових робочих місць. Це буде сприяти реконструкції економічної системи через зростання купівельної спроможності населення та скороченню кількості бідних громадян. Обґрунтовано, що на ринку праці слід принципово змінити парадигму фінансування та нормативно-правового регулювання. Для того, щоб ефект на ринку праці мав довгостроковий позитивний характер монетарні інструменти мають застосовуватися доволі тривалий час.

Ключові слова: державна політика; монетарні інструменти; ринок праці; безробіття; реальна заробітна плата; соціально-економічний розвиток.

ВСТУП

Постановка проблеми. В умовах війни ефективність реалізації монетарної політики держави відходить на другий план, адже тимчасова окупація окремих областей України, руйнування об'єктів промислової та соціальної інфраструктури на фоні шаленої міграції населення (як всередині країни, так й до зарубіжжя) потребують не тільки системного збільшення видатків на оборону, але й зміну пріоритетів на ринку праці. Адже одними з ключових наслідків воєнних дій стала втрата роботи та доходів широких верств населення, руйнування житла та вимушена міграція на фоні системних загроз

життю, руйнування енергетичної інфраструктури, розриву господарських зв'язків, морської блокади логістичних шляхів та падіння основних макроекономічних показників країни. Релокація та вимушена міграція з одного боку суттєво змінили структуру ринку праці, з іншого – вимагають системної його перебудови з урахуванням потреб військового блоку. Ще один важливий аспект – це дефіцит кваліфікованих кадрів як внаслідок мобілізаційних заходів, так й міграції у країни Європи за різними оцінками від 3 до 8 млн. громадян [1; 2]. Вирішення зазначених проблем можливо тільки завдяки системній державній політиці по стабілізації ринку праці, де особливого значення набувають саме монетарні інструменти впливу. Отже, дослідження питань впливу монетарних інструментів державної політики на ринок праці України в умовах війни є своєчасним та актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження тенденцій ринку праці присвячено наукові роботи таких вчених, як Бандур С., Геєць В., Дороніна О., Лібанова Е., Лісогор Л., Петрова І., Шаульська Л. та ін. Питання впливу монетарної політики на ринок праці досліджували Близнюк В., Костюченко Н., Лук'яненко І., Стельмах В. та ін. Однак, переважну кількість досліджень було проведено в мирний час й вони не враховують наслідки військових дій на ринок праці та не розкривають доцільність модернізації монетарних інструментів його регулювання та стабілізації в умовах активних військових дій.

Мета статті – на основі системного підходу дослідити особливості впливу монетарних інструментів на ринок праці в Україні під час війни та запропонувати основні напрями їхньої адаптації до сучасних умов економічного розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

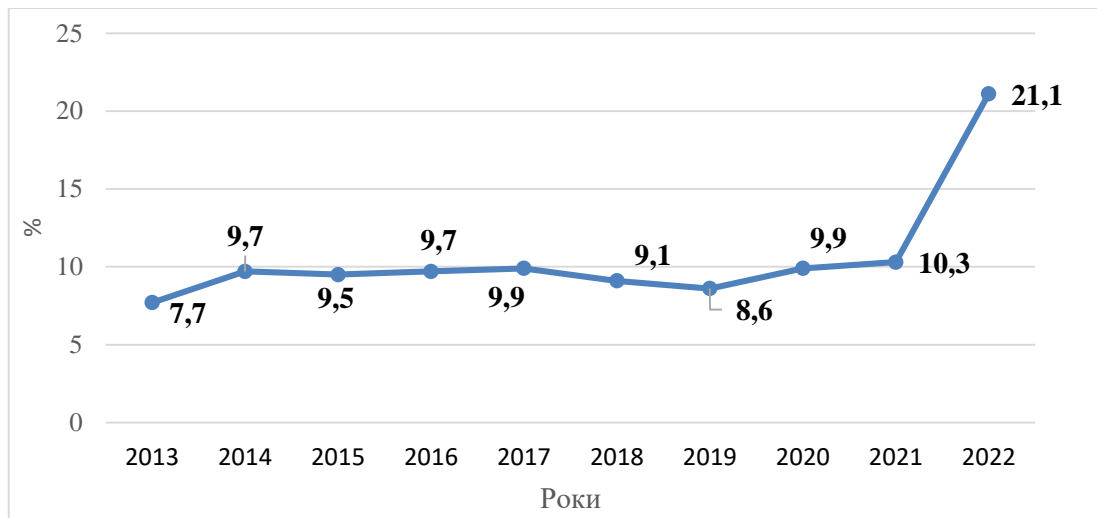
Загальновідомим є той факт, що праця є одним із основних факторів виробництва, а, відповідно, ринок праці є домінуючим елементом системи фінансово-економічних відносин в країні, від якого залежить економічне відновлення та зростання, добробут населення та соціальна стабільність суспільства. Отже, від стану ринку праці залежать інтереси всіх економічних суб'єктів та результативність фінансових, демографічних, соціальних та політичних перетворень, особливо в період криз, війн та відновлення країни.

Для України, починаючи з 2014 року (окупації Криму, частини Донецької та Луганської областей), діяли низка нетипових для мирного життя негативних факторів: втрата частини території та підприємств, які на них знаходилися, велика міграція населення з захоплених росією територій, втрата ключових портів (а відповідно падіння експортного потенціалу та руйнація логістичних ланцюгів), фактично блокада Азовського моря, руйнування інфраструктури в зоні бойових дій, втрата значних банківських активів, погіршення інвестиційної привабливості країни, суттєве падіння попиту внаслідок зниження купівельної спроможності населення. Всі ці фактори призвели до деструктивних процесів на ринку праці та зростання рівня безробіття.

Проаналізуємо основні тенденції розвитку ринку праці в Україні впродовж останніх років. Слід зазначити, що національний ринок праці до початку активної фази військових дій у лютому 2022 року мав певні особливості. З одного боку, в країні функціонував подвійний ринок праці. Частина працівників у приватному секторі економіки працювали на постійній основі, інші співпрацювали або на основі договорів підряду з мінімальним соціальним захистом та відповідними відрахуваннями до державних фондів, або взагалі не оформлювали відносини з роботодавцем офіційно та отримували зарплатню «у конвертах». Це стало реакцією бізнесу на регуляторні та фіскальні новації уряду під гаслом «мистецтво обципувати гусака так, щоб він не

кричав». З іншого боку – системна невідповідність між компетентностями та навичками, які потребував приватний сектор, та тим, що пропонували потенційні працівники. Тобто система підготовки кадрів в Україні фактично не може забезпечити потреби ринку праці у повному обсязі. Ще одна радянська вада – це застарілий трудовий кодекс, в основі якого покладено радянські постулати управління кадрами на підприємствах.

Далі проведемо аналіз рівня безробіття в Україні впродовж 2013–2022 рр. (рис. 1). Рівень безробіття є кількісним показником (вимірюється у відсотках), що визначається як відношення кількості безробітних до загальної чисельності економічно активного працездатного населення країни.

Рис. 1 Динаміка рівня безробіття в Україні за 2013–2022 рр.

Джерело: складено авторами за даними [1; 2]

З рис. 1 можемо спостерігати тенденцію щодо зростання рівня безробіття в країні. Так, у 2020 році це було пов'язано з поширенням пандемії COVID-19, а у 2022 році це стало наслідком повномасштабного вторгнення РФ, що своєю чергою призвело до скорочення діяльності ряду підприємств, установ та організацій через їх руйнування, окупацію територій, де вони розміщені тощо.

Згідно з офіційними даними станом на початок 2023 року статус безробітного мали 186,5 тис. громадян за наявності 21,2 тис. одиниць вакансій. Тобто, співвідношення між вакантними посадами та офіційно зареєстрованими безробітними складало 1:9. В той же час спостерігалася тенденція скорочення громадян з офіційним статусом безробітного, що пов'язано з мобілізацією до лав Збройних Сил України та великою міграцією громадян за кордон. Певні проблеми виникають і стосовно врахування осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, або примусово вивезені на територію РФ. Крім того, не всі безробітні зареєстровані у державній службі зайнятості [3].

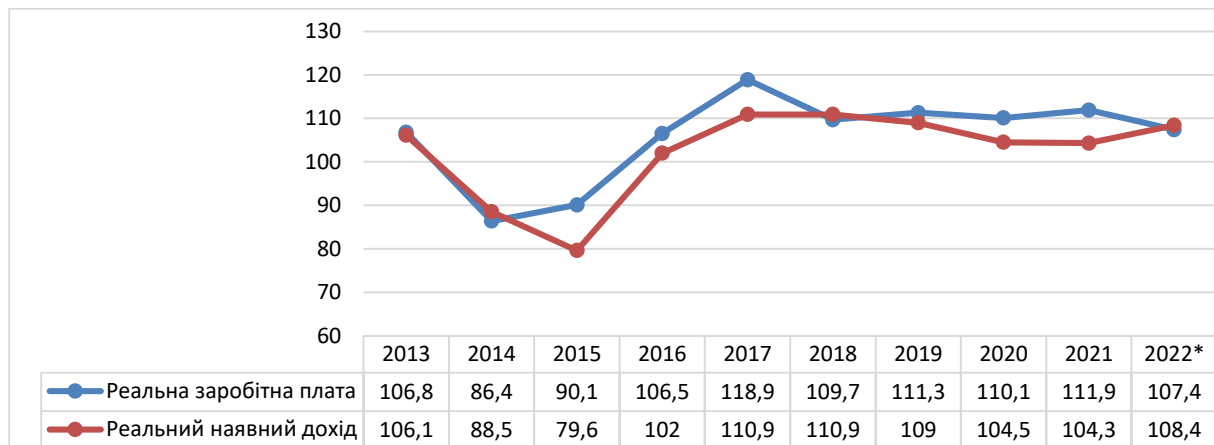
Щодо прогнозу рівня безробіття, то за даними Національного банку України в 2023-му цей показник має скоротитися до 19%, в 2024-му – до 16,9%, а в 2025-му – до 14,4% [2].

При цьому через існування кваліфікаційних диспропорцій прогнозується, що рівень безробіття буде знижуватися досить повільними темпами, а бізнес може відчувати на собі певні проблеми у пошуку фахівців з необхідними компетентностями.

Високий рівень безробіття не дозволяє національній економічній системі ефективно використовувати трудовий потенціал для вирішення питань соціально-економічного розвитку та негативно впливає на економічну спроможність держави. Його

похідними може стати падіння показників реального ВВП, зменшення надходжень до спеціальних фондів та додаткове навантаження на них [4].

На основі проведеного аналізу можна констатувати факт деструктивного розвитку ринку праці в Україні за період військової агресії з 2014 року по теперішній час. Це призвело до падіння компетентностних характеристик робочої сили, суттєвого погіршення якості життя, зовнішньої міграції населення у більш спокійні та економічно розвинені країни, а, як наслідок, скорочення доходів державного бюджету та спеціальних фондів на фоні зростання соціальних видатків у структурі публічних фінансів. Все це призвело до падіння доходів домогосподарств та зниження купівельної спроможності на фоні необхідності відновлення та ремонту зруйнованих осель на визволених територіях Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей. Дані Державної служби статистики України свідчать про падіння показників реальної заробітної плати та реального наявного доходу населення починаючи з 2014 року (рис. 2). За оцінками європейських експертів через війну до кінця 2023 року частка населення з доходами нижчими за фактичний прожитковий мінімум досягне в Україні позначки 70%.

Рис. 2 Динаміка реальної заробітної плати та реального наявного доходу населення за 2013–2022 рр., у % до попереднього року

*дані станом на січень 2022 р. відносно січня 2021 р.

Джерело: складено авторами за даними [1; 2]

Тому ключовою проблемою, яку треба вирішувати терміново стає перетворення існуючої системи організації ринку праці на позитивний потенціал соціально-економічного відновлення країни. А це передбачає ґрунтовний аналіз негативних внутрішніх та зовнішніх факторів, які чинять вплив на фінанси домогосподарств, підприємств та держави, тобто несуть пряму загрозу економічній безпеці України.

За прогнозами провідних економістів та соціологів мільйони громадян (мінімум 10% робочої сили) будуть змушені змінити роботу. Це буде реакцією на цілу низку факторів: вимушена внутрішня або зовнішня міграція, зруйноване через окупацію або бомбардування житло, знищені цілі міста та окремі підприємства, зміни у структурі економіки країни тощо. Вже зараз можна стверджувати про тенденцію зростання й регіональних дисбалансів на ринку праці, так у східних та південних областях доволі мало вакансій на фоні зростання попиту з боку біженців з окупованих територій, а у західних областях ситуація майже дзеркальна, оскільки біженці, які дістаються до Львова, Ужгорода, Чернівців та інших міст, намагаються виїхати за межі країни у безпечні країни. Крім того, актуальною стає ще одна проблема – це ветерани війни, які

отримали суттєві фізичні травми і потребують психологічної реабілітації для реінтеграції у цивільне життя [5].

Центральним завданням для уряду під час повоєнної відбудови країни має стати збільшення зайнятості населення та вирішення питань реінтеграції тимчасово окупованих територій до складу України. Саме вирішення соціальних питань дозволить повернути частину громадян з країн Європи та розпочати відбудову країни. І велику роль в цих процесах можуть зіграти саме монетарні інструменти, особливо в контексті створення нових робочих місць. Це буде сприяти реконструкції економічної системи через зростання купівельної спроможності населення та скороченню кількості бідних громадян.

Слід зазначити, що монетарні інструменти, такі як регулювання процентних ставок, контроль грошового обігу та кредитно-грошова політика викликають зміни в економічному середовищі [6; 7]. Важливо забезпечити баланс між монетарними заходами та соціальними потребами населення. Постійний моніторинг ефективності заходів та їхня адаптація до сучасних умов є ключовим для забезпечення економічного розвитку та соціального благополуччя [8; 9].

Необхідно вже сьогодні розпочати розробку Державної програми відновлення національної економіки, яка б включала соціальний блок питань. В першу чергу – це залучення іноземних партнерів та інвесторів для відбудови житлового фонду та об'єктів соціальної інфраструктури. Все це має враховувати фактор фактичної потреби та концентрації трудових ресурсів, які склалися під час військових дій – зокрема це забезпечення дефіциту кадрів на промисловому сході та вирішення проблеми профіциту трудових ресурсів на заході країни.

З урахуванням всього вищевикладеного необхідно на ринку праці принципово змінити парадигму фінансування та нормативно-правового регулювання – захист працівника має стати домінантою в трудових відносинах. Це означає, що в першу чергу з державного бюджету та спеціальних фондів мають фінансуватися заходи щодо перекваліфікації громадян, стимулювання пошуку нової роботи, підтримки під час вимушеного безробіття, надання субсидій працівникам, які змінюють місце роботи та ін. Як свідчить досвід провідних країн Європи у кризові періоди саме лібералізація ринку праці дозволить Україні подолати проблему дефіциту робочої сили після закінчення війни [10]. А щоб ефект на ринку праці мав довгостроковий позитивний характер монетарні інструменти мають застосовуватися доволі тривалий час. Слід зазначити, що за оцінками європейських фахівців та на нашу суб'єктивну думку Державна служба зайнятості не здатна виконати ці функції та потребує термінової трансформації або повної ліквідації, так як не виконує своїх соціальних та економічних функцій. Достатньо згадати, що з 1,7 млн безробітних станом на 01.10.2021 року (за оцінкою Міжнародної організації праці) лише 300 тис зареєструвалося у Державній службі зайнятості України, а загалом кількість вакансій у Державній службі зайнятості у рази менша, ніж кількість вакансій на платформах *robota.ua*, *work.ua* та *jooble.ua* [1; 5]. Необхідно створити єдину національну базу доступних вакансій та створити інституцію, яка зможе реально допомагати громадянам знайти достойну роботу та сприятиме поверненню українців з закордону до своєї країни, а крім того зможе відмовитися від радянської практики бюрократизму та приниження людини.

Крім того, суттєвих змін потребує й система підготовки кадрів. Війна та вимушене дистанційне навчання під час пандемії COVID-19 призвели до суттєвого падіння якості освіти в Україні. Тобто, виникає потреба у фінансуванні допоміжної освіти та навчання для забезпечення компетентностей та навичок потенційних працівників потребам державного та приватного сектора економіки. Адже нормою має стати участь

роботодавців у формуванні національних освітніх стандартів по спеціальностях та участь у визначенні змісту освітніх програм підготовки фахівців у закладах освіти. Необхідно запровадити комплексну систему субсидованого навчання та освіти, прийняти зміни у податковому законодавстві щодо пільг для роботодавців, які працевлаштовують молодь та створюють робочі місця для ветеранів та осіб з інвалідністю. Загалом держава має особливу увагу приділити вирішенню проблем тієї частини населення, яка не може займатися активною економічною діяльністю через поранення, вік або з інших причин. Це стосується забезпечення базовими соціальними послугами – харчування, медичне обслуговування, освітні послуги тощо.

Ще один напрям змін – це зниження зарегульованості ринку праці та використання монетарних інструментів у демографічній політиці. Доцільно розглянути механізм надання субсидій на догляд за дітьми та інвалідами, що стимулюватиме економічну активність жінок та сприятиме підвищенню народжуваності. Саме стимулювання на державному рівні роботи з дому можуть допомогти в умовах кризи на ринку праці залученню окремих груп населення (люди з інвалідністю, жінки що знаходяться у декретній відпустці та ін.) на ринок праці.

В Україні досі немає ефективної системи моніторингу ринку праці. Достатньо згадати, що останній перепис населення відбувся у 2001 році і держава не знає реальної чисельності громадян для адекватної оцінки ринку праці в цілому (особливо на фоні втрат цивільного населення та військових під час війни). Тому необхідно одразу після перемоги по перше провести всеукраїнський перепис населення, що залишилося, а по друге – створити систему високочастотних опитувань робочої сили та домогосподарств для збору інформації щодо провадження державної політики на ринку праці. Саме така система опитувань дозволить уряду оцінювати ефективність фінансування державних програм та вносити певні коригування в монетарну політику.

Один з напрямів податкового реформування – це вирішення питання подвійного оподаткування як для українців, які вже знайшли роботу за кордоном, так і для іноземців, які бажають працювати в Україні.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах воєнного стану в Україні монетарні інструменти мають суттєвий вплив на ринок праці. Реалізація монетарної політики має важливе значення для забезпечення стабільності економіки та соціально-економічного розвитку країни. Війна спричиняє інфляційний тиск, що вимагає ретельного використання монетарних інструментів для збалансування цього ефекту. Крім того, стимулююча монетарна політика може сприяти розвитку підприємництва та збільшенню робочих місць.

Під час війни монетарна політика має бути гнучкою та швидко реагувати на зміни в економіці. Адаптивність у використанні інструментів дозволяє врегулювати економічні виклики, що виникають внаслідок воєнного стану. Відтак монетарні заходи повинні бути узгоджені з іншими галузями економічної політики, такими як бюджетно-податкова політика та соціальні програми. Тільки комплексний підхід може забезпечити стабільність ринку праці та економічне зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
3. Безробіття в Україні в період повномасштабної війни. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomasshtabnoyi-viyny>

4. Близнюк В. В., Яценко Л. Д. Ринок праці України в умовах війни. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6356/13392-1>
5. Пovoєнна макроекономічна архітектура для України. URL: https://cepr.org/system/files/2023-07/RapidResponse3_Ukr.pdf
6. Baranovskyi O. I., Zherlitsyn D. M., Nechyporenko A. V., Sokyрко O. S. (2019). Econometric models of monetary policy effectiveness in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol 3. № 30. P. 226–235
7. Kuzheliev M., Zherlitsyn D., Rekenenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. (2020). The impact of inflation targeting on macroeconomic indicators in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. №15(2). P. 94–104.
8. Rekenenko I. (2018). Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. №7. P. 8–18.
9. Nechyporenko A. (2019). Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. Association agreement: driving integrational changes : collective monograph. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA. P. 374–385.
10. Myskiv G., Kuchma M., Goncharenko M., Kuzheliev M., Pryimuk V. (2023). Integrated Assessment of Ukraine Monetary Security Level. *Review of Economics and Finance*. Vol. 21, № 1. P. 259–266.

Mykhailo Kuzheliev

Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Finance
National University of «Kyiv-Mohyla Academy»,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-7895-7879
e-mail: m.kuzheliev@ukma.edu.ua

Alina Nechyporenko

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance
Borys Grinchenko Kyiv University,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0003-2494-1465
e-mail: a.nechyporenko@kubg.edu.ua

THE INFLUENCE OF MONETARY INSTRUMENTS ON THE LABOR MARKET OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract. The article examines the issue of the influence of monetary instruments on the labor market of Ukraine in wartime conditions. The level of unemployment in Ukraine during 2013-2022 was analyzed and conclusions were drawn about the trend towards its growth, which is clearly observed in 2020 due to the spread of the COVID-19 pandemic and in 2022 due to the full-scale invasion of the Russian Federation. The consequences for the national labor market, to which the military aggression of the Russian Federation led, are outlined. It is noted that long-term unemployment does not allow the state to fully use the labor potential for socio-economic development and at the same time reduces the economic capacity of the state. The dynamics of real wages and real disposable income of the population for 2013–2022 are presented. It is determined that the key problem that must be solved urgently is the transformation of the existing system of labor market organization into a positive potential for the socio-economic recovery of the country. And this involves a thorough analysis of negative internal and external factors that affect the finances of households, enterprises and the state, that is, they pose a direct threat to the economic security of Ukraine. It was established that the central task for the government during the post-war reconstruction of the country should be to increase the employment of the population. Monetary instruments can play a big role in these processes, especially in the context of creating new jobs. This will contribute to the reconstruction of the economic system by increasing the purchasing power of the population and reducing the number of poor citizens. It is substantiated that the paradigm of funding and legal regulation should be fundamentally changed in the labor market. In order for the effect on the labor market to have a long-term positive character, monetary instruments must be used for a long time.

Keywords: state policy; monetary instruments; labor market; unemployment; real salary; socio-economic development.

REFERENCES

1. The official website of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Official website of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/>
3. Unemployment in Ukraine during a full-scale war. National Institute of Strategic Studies. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/bezrobittya-v-ukrayini-v-period-povnomashtabnoyi-viyny>
4. Bliznyuk V.V., Yatsenko L.D. Labor market of Ukraine in conditions of war. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6356/13392-1>
5. Post-war macroeconomic architecture for Ukraine. URL: https://cepr.org/system/files/2023-07/RapidResponse3_Ukr.pdf
6. Baranovskiy O. I., Zherlitsyn D. M., Nechyporenko A. V., Sokyрко O. S. (2019). Econometric models of monetary policy effectiveness in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Vol 3. № 30. P. 226–235
7. Kuzheliev M., Zherlitsyn D., Rekenenko I., Nechyporenko A., Nemsadze G. (2020). The impact of inflation targeting on macroeconomic indicators in Ukraine. *Banks and Bank Systems*. №15(2). P. 94–104.
8. Rekenenko I. (2018). Discretionary budget expenditure in the system of state regulation of the country's socioeconomic development. *Public and Municipal Finance*. №7. P. 8–18.
9. Nechyporenko A. (2019). Financial resources of public sector of economy in ensuring realization of financial policy of the country. Association agreement: driving integrational changes : collective monograph. Accent Graphics Communications Chicago, Illinois, USA. P. 374–385.

10. Myskiv G., Kuchma M., Goncharenko M., Kuzheliev M., Pryimuk V. (2023). Integrated Assessment of Ukraine Monetary Security Level. *Review of Economics and Finance*. Vol. 21, № 1. P. 259–266.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.